Ryszard BARCZYK

TEORETYCZNE UWARUNKOWANIA RETROSPEKTYWNYCH ANALIZ WSPÓŁCZESNYCH WAHAŃ KONIUNKTURALNYCH

Współczesne wahania koniunkturalne, występujące w wysoko rozwiniętych gospodarkach kapitalistycznych są procesami złożonymi, podlegającymi ciągłym deformacjom w zakresie mechanizmu i morfologii w stosunku do tzw. wahań klasycznych z okresu przed II wojną światową. Modyfikacje te są powodowane m.in. przez długookresowe, strukturalne przeobrażenia występujące w tych systemach gospodarczych.

Wskutek zmian kształtu i cech charakteryzujących zewnętrzne aspekty budowy procesów koniunkturalnych niezbędne staje się stałe doskonalenie założeń i metod analiz empirycznych służących do wyodrębniania i badania wahań koniunkturalnych.

Analizy koniunkturalne będące częścią składową analiz gospodarczych są: "... najczęściej występującą formą praktycznego zastosowania zasad i metod nauki o koniunkturze"[1]. Polegają one na badaniu przyczyn i charakteru przebiegu wahań cyklicznych gospodarki narodowej, traktowanej jako całość, bądź też poszczególnych jej działów i dają one m.in. odpowiedź na pytanie jakie cechy posiadają wahania aktywności gospodarczej. Tym samym przedmiotem analiz koniunkturalnych sensu stricto jest krótko- i średniookresowy ruch podstawowych elementów składających się na procesy koniunkturalne[2]. Tak określony przedmiot badawczy warunkuje, że analizy koniunkturalne dotyczą zmian zachodzących w procesie produkcji, a głównie w procesie realizacji elementów decydujących o poziomie aktywności gospodarczej[3]. Celem tych prac jest nie tylko określenie aktualnego lub przyszłego stanu gospodarki ale także niezwykle ważnym ich zadaniem jest uchwycenie ruchu gospodarki, tzn. występujących tam zmian będących

---

[1] D. S o k o ł o w: Koniunktura gospodarcza. Warszawa PWE 1970, s. 122.

[2] Por. A. B r y t. Ogólne problemy badania koniunktury gospodarczej. W: Koniunktura gospodarcza. Red. Z. Kowalczyk. Warszawa PWE 1982, s. 289.

[3] Por. D. S o k o ł o w : Koniunktura gospodarcza... op. cit., s. 15-20.

funkcją czasu i określenie na tej podstawie prawdopodobnego kształtowania się wielkości ekonomicznych w przyszłości. Analizy te mają więc charakter dynamiczny i określają one czasowe następstwa poszczególnych stanów gospodarki, a jednocześnie wyjaśniają przyczyny przechodzenia od jednego stanu w stan następny.

Podobnie jak w przypadku ogólnych analiz ekonomicznych, tak i wśród analiz koniunkturalnych można wyróżnić analizy **ex post** i **ex ante**. Przedmiotem rozważań **ex post** są wielkości ekonomiczne, które wystąpiły w praktyce gospodarczej w przeszłości. Ich zadaniem jest definiowanie, klasyfikowanie oraz rejestracja zmiennych ekonomicznych, natomiast ich istotą jest ustalenie zależności między przyjętymi wielkościami. Wyniki analiz retrospektywnych są najczęściej prezentowane w postaci ilościowych zestawień opisujących stopień aktywności gospodarczej minionego okresu. Analizy **ex ante** obejmują wielkości, które mają dopiero wystąpić w praktyce gospodarczej i ich celem jest badanie czynników, które wpływają na charakter przyjętych zmiennych objaśnianych. Rezultatem tych badań są określone hipotezy dotyczące kształtowania się procesu gospodarczego w przyszłości. Te formy prac analitycznych są w wysokim stopniu komplementarne, a między nimi występują określone związki przyczynowe. Analizy **ex post** są bowiem podstawą budowy diagnoz, które odgrywają najistotniejszą rolę w procesie poznawania i wyjaśniania cyklicznie powtarzających się oscylacji. W sensie teoretyczno-poznawczym są one podstawowym elementem prac analitycznych, pozostając jednocześnie w określonym stosunku narzędności do, mających przede wszystkim znaczenie praktyczne, a konstruowanych na podstawie wniosków **ex ante**, prognoz sytuacji gospodarczej.

W procesie budowy analiz retrospektywnych występują cztery następujące problemy badawcze, których właściwe rozwiązanie implikuje poprawność metodologiczno-poznawczą tego typu prac[4]:

- określenie przedmiotu badań analitycznych,
- zaaprobowanie pierwotnego materiału empirycznego, który będzie poddawany analizom,
- przyjęcie adekwatnych narzędzi i metod analiz ilościowych, służących do przetwarzania pierwotnych danych empirycznych,
- sposób interpretacji otrzymanych wyników prac analitycznych.

Celem poniższego opracowania jest ustalenie i zbadanie poznawczo-metodologicznych konsekwencji wynikających z dominujących w

---

[4] H. G r o h m a n n : Statistik im Dienste von Wirtschaftswissenschaft und Wirtschaftspolitik - Einige methodologische Betrachtungen zu ihren Zielen und Moglichkeiten, Allgemeines Statistisches Archiv, 1976 vol. 60, s. 328.

koniunkturze gospodarczej neokeynesowskich i neoklasycznych teorii wyjaśniających współczesne fluktuacje cykliczne w zakresie przedstawionych powyżej trzech pierwszych, najistotniejszych elementów składających się na analizy **ex post**.

1. Teoretyczne implikacje w zakresie pojęcia, budowy i cech morfologicznych współczesnych fluktuacji koniunkturalnych

W literaturze przedmiotu można znaleźć stosunkowo dużą liczbę, niekiedy wzajemnie się wykluczających określeń wahań i powstających w wyniku ich kształtowania się cykli koniunkturalnych[5]. Klasyczną już dziś definicję zaproponowali A.E. Burns i W.C. Mitchell. Zgodnie z ich koncepcją: "Cykle koniunkturalne są rodzajem wahań występujących w agregatach przedstawiających działalność gospodarczą narodów, organizujących swoją produkcję przeważnie w przedsiębiorstwach; cykle składają się z okresów ekspansji, występujących w tym samym czasie w wielu działaniach gospodarczych, występujących po nich równie generalnych kryzysach, zastojach oraz ożywieniach, które łączą się z fazą ekspansji cyklu następnego"[6]. Definicja ta jest pragmatyczną interpretacją cyklu koniunkturalnego, traktowanego jako ciąg zjawisk występujących w gospodarce kapitalistycznej. Nie oddaje ona jednakże najistotniejszych cech dotyczących jego genezy i mechanizmu kształtowania, zawiera jedynie najbardziej ogólne pojęcia traktujące o sekwencji kolejnych faz[7].

---

[5] Szeroki przegląd możliwych określeń wahań i cykli koniunkturalnych znajduje się w pracach: Diagnose und Prognose als Wirtschaftswissenschaftliche Methodenprobleme, Berlin 1962, s. 463-472, 488-496; The Business Cycle Today, Red. V. Zarnowitz, New York, NBER 1972, s. 39-49, 176-182.

[6] A. F. B u r n s , W. C. M i t c h e l l : Measuring Business Cycles. Studies in Business Cycles. New York, NBER, 1946 Nr 2, s. 3. Sformułowane określenie jest zbieżne z definicją G. Haberlera, który interpretował cykl koniunkturalny jako ruch typu falowego, obejmujący system gospodarczy jako całość, przejawiający się przede wszystkim w wahaniach produkcji i zatrudnienia. G. H a b e r l e r: Prosperität und Depression. Eine theoretische Untersuchung der Konjunkturbewegungen. Tübingen 1955, s. 247, 535.

[7] Na tym tle zdecydowanie bardziej pogłębioną w sensie wyjaśniającym definicję cyklu zaproponował A. Szeworski, który twierdzi, że: "...cykl

Określenie to nie jest także adekwatne i nie opisuje ono specyficznych cech współczesnych cykli koniunkturalnych. Dlatego I. Mintz zmodyfikowała tę koncepcję, przyjmując jednocześnie pojęcie cyklu wzrostu dla oznaczenia współczesnego cyklu koniunkturalnego. Zaproponowana przez nią definicja jest następująca: "Cykle wzrostu są to wahania w zagregowanych działaniach gospodarczych. Składają się one z okresu relatywnie wysokiej stopy wzrostu, występującej w tym samym czasie w większości działań gospodarczych oraz z następującego po nim, równie generalnego okresu niskiej stopy wzrostu, prowadzącego do fazy wysokiej stopy wzrostu cyklu następnego"[8]. Tak więc, zdaniem I. Mintz, współczesny cykl koniunkturalny składa się jedynie z dwóch faz, a zasadnicza różnica między nim a cyklem klasycznym występuje w zakresie kryterium wyodrębniania poszczególnych faz. W cyklu klasycznym podstawą periodyzacji jest ogólny kierunek zmian w działalności gospodarczej. W przypadku cyklu wzrostu kryterium wydzielania faz jest relacja danego tempa zmian w działalności gospodarczej do przyjętego tempa normalnego lub tempa średniego[9].

W procesie szacunku tempa normalnego stosowane są najczęściej dwie procedury statystyczne. W koncepcji pierwszej zakłada się, że tempo to jest identyczne z wartościami linii trudu, oszacowanymi w danym szeregu. Kryterium periodyzacji jest w tym przypadku relacja wartości empirycznych do wartości oszacowanych. Cykle wzrostu wyodrębnione w oparciu o otrzymane ilorazy między wartościami empirycznymi a oszacowanymi noszą nazwę cykli odchyleń. Istniejące ograniczenia pierwszej procedury

---

koniunkturalny przedstawia się jako wewnętrzny mechanizm rozwojowy gospodarki kapitalistcznej, polegający na swoistej formie przejawiania się i przezwyciężaniu jej sprzeczności przez kryzys nadprodukcji". A. S z e w o r s k i : Cykliczny rozwój gospodarki kapitalistycznej. W: Ekonomia polityczna. Red. J. Lewandowski, W.B. Sztyber. Warszawa PWN, s. 336.

[8] I. M i n t z : Dating American Growth Cycles. W: The Business Cycle Today ...op. cit., s. 41. Dokładniejszą charakterystykę kształtowania się cyklu wzrostu zawiera definicja sformułowana przez Z. Kowalczyka. Twierdzi on, że w cyklu wzrostu:" ... wahania gospodarcze przejawiają się nie w spadkach absolutnych wielkości ekonomicznych (głównie dochodu narodowego), lecz w zahamowaniach i przyspieszeniach stopy wzrostu gospodarczego". Z. K o w a l c z y k : Wahania koniunkturalne w gospodarce kapitalistycznej. W: Koniunktura gospodarcza ...op. cit., s. 51.

[9] I. M i n t z : Dating American Growth ...op. cit., s. 45.

doprowadziły do opracowania drugiej metody szacunku tempa normalnego i do powstania drugiego wariantu cyklu wzrostu, tj. cyklu kroczącego[10]. W tym przypadku podstawą wydzielania faz cyklu jest stopa wzrostu absolutnych wartości danego szeregu czasowego po wyeliminowaniu z niego wahań sezonowych. Tempo normalne jest tutaj średnim tempem wzrostu dla całego badanego okresu.

Przyjmując mechanizm mnożnika inwestycyjnego-akceleratora jako teorię wyjaśniającą wahania koniunkturalne, można stwierdzić, że istotą współczesnego cyklu koniunkturalnego nie jest naruszanie równowagi ogólnej lecz kumulacyjne procesy zmian relacji między wielkością popytu efektywnego i globalnej podaży w warunkach niepełnego wykorzystania czynników produkcji[11]. Cykl koniunkturalny jest w tym przypadku definiowany jako: "występujące w procesie wzrostu gospodarczego wahania w relacji między popytem efektywnym i potencjalną podażą"[12]. Tym samym jest to: "... ruch typu wahadłowego aktywności gospodarczej, przejawiający się w zmianach stopnia wykorzystania potencjału produkcyjnego"[13].

Oprócz przedstawionych powyżej koncepcji cykli odchyleń, cykli kroczących oraz cykli w stopniu wykorzystania potencjału produkcyjnego w praktycznych badaniach stosowane są także inne określenia. Najbardziej znane są definicje oparte o wskaźniki - agregaty jak np. GNP (w ujęciu realnym lub nominalnym) służące do wyodrębnienia oscylacji koniunkturalnych lub bazujące na pewnych założeniach dotyczących przebiegu fluktuacji itp.

Przedstawione powyżej wybrane określenia współczesnych wahań koniunkturalnych, mając charakter makrodynamiczny, wykazują określony związek z hipotezami modelowymi sformułowanymi na gruncie ekonomii neokeynesowskiej lub neoklasycznej. Teoretyczna identyfikacja istniejących definicji jest jednakże stosunkowo trudna, gdyż nie

---

[10] Ogólna idea cykli kroczących, jak i ich nazwa została stworzona przez M. Friedmana i A.J. Schwartz. M. Friedman, A.J. Schwartz, Money and Business Cycles. Review of Economics and Statistics, vol. 45 nr 1/1963, s. 32-78.

[11] Por. P. P a w ł o w s k i : Burżuazyjne teorie cyklu koniunkturalnego. W: Koniunktura gospodarcza ...op. cit., s. 120.

[12] W swej definicji H. Giersch stosuje zamiast pojęcia cykl koniunkturalny określenie koniunktura. Na ten temat zob.: Diagnose und Prognose ... op. cit., s. 490.

[13] F. G e i g a n t, D. S o b o t k a, H. M. W e s t p h a l, Lexikon der Volkswirtschaft. München 1975, s. 273.

zawierają one właściwie najistotniejszych elementów dotyczących genezy i mechanizmu fluktuacji cyklicznych, co z kolei jest podstawową kwestią rozstrzyganą w koncpecjach teoretycznych. Kolejnym czynnikiem utrudniającym merytoryczną identyfikację przyjmowanych w badaniach empirycznych definicji oscylacji koniunkturalnych jest duże zróżnicowanie modeli wyjaśniających ich mechanizm. Pomimo występowania pewnych cech wspólnych dla poszczególnych koncepcji, to jednak każda z nich akcentuje inne przyczyny powstawania fluktuacji. Tym samym inny jest proces kształtowania się elementów składowych mechanizmu cyklicznego, a także inne cechy morfologiczne posiadają wyodrębnione wahania. Brak logicznej spójności między poszczególnymi teoriami, nieostrość i wieloznaczność występujących w nich kategorii, a także stosunkowo wysoki stopień abstrakcji tych rozważań uniemożliwia zbudowanie jednego, wewnętrznie spójnego systemu pojęć i zależności, które mogłyby zostać poddane analizom empirycznym. Różnorodność hipotez teoretycznych prowadzi więc do powstania czasami odmiennych przedmiotów badań.

Stosunkowo najciekawszą poznawczo, a jednocześnie najbliższą idei kierunku neokeynesowskiego jest koncepcja cyklu jako wahań w stopniu wykorzystania potencjału produkcyjnego, funkcjonującego w badanej gospodarce. Z kolei jej podstawowym mankamentem jest niedostateczna interpretacja cech morfologicznych współczesnych wahań. Pozostałe wyodrębnione określenia cykli koniunkturalnych mają przede wszystkim charakter pragmatyczny i zawierają one w sobie elementy, które ułatwić mogą identyfikację cech budowy zewnętrznej, bądź też formułują one zasady dotyczące doboru szeregów czasowych lub zaaprobowania odpowiednich narzędzi statystyczno-ekonometrycznych służących do wydzielania i analiz fluktuacji cyklicznych.

W procesie powstawania przedstawionych definicji współczesnych oscylacji dominującego znaczenia, jak się wydaje, nie odegrały istniejące neokeynesowskie czy neoklasyczne hipotezy teoretyczne, lecz czynniki związane bądź z zachodzącymi przeobrażeniami w procesie gospodarowania (deformacja realnie występujących współczesnych cykli koniunkturalnych), bądź też względy formalno-statystyczne (dostępność do adekwatnych danych empirycznych, za pomocą których można prowadzić krótko- i średniookresowe analizy koniunkturalne, istnienie odpowiednich narzędzi i metod statystyczno-ekonometrycznych umożliwiających analizę cech morfologicznych cykli).

W procesie określania przedmiotu retrospektywnych badań empirycznych istotne znaczenie odgrywa obok pojęcia także morfologia współczesnych cykli koniunkturalnych, która oznacza budowę i formy przejawiania się poszczególnych elementów dynamicznych procesów koniunkturalnych. Analizując implikacje poznawcze, dotyczące kształtu i cech budowy zewnętrznej, wynikające z neokeynesowskich i neoklasycznych modeli teoretycznych, można stwierdzić, że są one zarówno ilościowo, jak i jakościowo znacznie uboższe aniżeli hipotezy teoretyczne formułujące pewne zależności przyczynowo-skutkowe między analizowanymi zmiennymi.

Największe trudności w interpretacji morfologii cyklu w aspekcie rozważań teoretycznych powstają w analizie punktów zwrotnych oscylacji koniunkturalnych, których właściwa identyfikacja stanowi jeden z głównych warunków umożliwiających empiryczne badanie innych cech morfologicznych. Pewne uwagi w tym zakresie sformułował J.R. Hicks, który uważał, że charakter punktu zwrotnego występującego na górnej lub dolnej granicy wahań zależy od wartości współczynnika akceleracji i długości odroczenia czasowego dostosowania dochodu narodowego do warunków granicznych[14]. Tym samym istnienie bądź nie, określonych zwrotów zależy w nurcie neokeynesowskim od niekiedy arbitralnie przyjętych wartości parametrów modelu[15].

Kolejnym, istotnym elementem budowy cyklu koniunkturalnego są ich fazy. Neokeynesowskie jak i neoklasyczne koncepcje teoretyczne pozwalają jedynie na ogólny podział cyklu na dwie części: okres pomyślnej koniunktury oraz okres spadku gospodarczego. Spowodowane jest to przyjętą koncepcją wyjaśniającą, zbudowaną na bazie kumulacyjnych procesów związanych przede wszystkim z działaniem mnożnika inwestycyjnego i akceleratora. Istniejące hipotezy teoretyczne uniemożliwiają sformułowanie jednoznacznych kryteriów, za pomocą których możliwe byłoby przeprowadzenie periodyzacji faz na dalsze podokresy.

Długość poszczególnych faz cyklu koniunkturalnego, jak wynika z neokeynesowskiego nurtu teoretycznego, jest równa (okres trwania stały). Jedynie wprowadzenie nieliniowej zasady akceleracji do mechanizmu koniunkturalnego powoduje, że cykl staje się asymetryczny w zakresie długości, gdyż faza wzrostowa jest dłuższa aniżeli faza spadkowa[16].

W neokeynesowskiej teorii wahań koniunkturalnych stosunkowo najwięcej uwagi poświęcono na zbadanie amplitudy oscylacji. W koncepcji J.R. Hicksa jest ona określona przez górną i dolną granicę fluktuacji, przy czym w rozważaniach tych szczególną uwagę zwrócono na zbadanie

---

[14] J. R. H i c k s : A. Contribution to the Theory of Trade Cycle, Oxford 1950, s. 95-98.

[15] Na ten temat zob. także: A. H. H a n s e n : Toward a Dynamic Theory of the Cycle. **The American Economic Review,** vol. 2, 1952, nr 2 s. 179; J. O s o d c z a j a : Od Keynesa do syntezy neoklasycznej. Analiza krytyczna. Warszawa PWE 1977, s. 62-69.

[16] Twórcą nieliniowej zasady akceleracji był: R. M. G o o d w i n: The Non - linear Accelerator and Persistence of Business Cycles. **"Econometria"** vol. 19, 1951 s. 1-17.

bariery górnej[17]. Analiza procesów występujących w fazie spadkowej oraz dokładne określenie dolnej granicy wahań jest zasługą przede wszystkim A. Smithiesa[18]. Skonstruowany przez niego i wbudowany w mechanizm akceleracji efekt zapadki powoduje, że głębokość spadku podstawowych wielkości ekonomicznych: konsumpcji i inwestycji jest w okresie fazy spadkowej łagodniejsza i spokojniejsza aniżeli w rozważaniach J.R. Hicksa. Powoduje to w efekcie końcowym, że intensywność wahań cyklicznych w okresie wzrostu jest większa aniżeli intensywność w okresie fazy spadkowej, a amplituda całego cyklu jest dodatnia. Tym samym wprowadzenie efektu zapadki do rozważań teoretycznych jest ważnym wkładem do analiz cech budowy zewnętrznej współczesnych fluktuacji cyklicznych.

Przyjęcie metodologicznego narzędzia jakim jest model sekwencyjny pozwala na konstruowanie teoretycznych przyczynowo-skutkowych zależności, co umożliwia z kolei ustalenie hipotetycznych struktur przedmiotowych i czasowych występujących między badanymi zmiennymi[19]. I w tym przypadku można stwierdzić, że przede wszystkim ekonomia neokeynesowska stwarza podstawy do dalszych empirycznych badań w tym zakresie.

Rozważania teoretyczne należące do nurtu keynesowskiego, tworzące w ekonomii zachodniej pewien model mechanizmu cyklicznego nie są niestety skonkretyzowane do końca. Zarówno budowa zewnętrzna, jak i cechy morfologiczne cyklu koniunkturalnego będące wytworem zależności skonstruowanych w ramach tego kierunku w istotnym stopniu różnią się od faktycznego ich przebiegu. Istniejące w literaturze przedmiotu koncepcje punktów zwrotnych bądź też kryteria periodyzacji raz na krótsze okresy są, jak się wydaje, efektem empirycznych uogólnień wynikających z rzeczywistego przebiegu procesu cyklicznego, bądź też wynikają one z przyjętych ilościowych metod wyodrębniania i analiz ich cech morfologicznych, a nie są one rezultatem rozważań teoretycznych należących do ekonomii keynesowskiej.

---

[17] W ekonomii neokeynesowskiej górna granica wybuchowych wahań koniunkturalnych analizowana była przede wszystkim za pomocą tzw. hipotezy dostosowania kapitału. Na ten temat zob.: H. C h e n e r y: Overcapacity and the Accelerator Principle. **"Econometrica"** vol. 20, 1950 nr 1, s. 1-28; J. K r o m p h a r d t: Wachstum und Konjunktur. Grundlagen ihrer theoretischen Analyse und wirtschaftspolitischen Steuerung. Gottingen 1972, s. 180-187.

[18] A. S m i t h i e s: Economic Fluctuations and Growth. W: Readings in Business Cycles. London 1966, s. 39-78.

[19] Na temat modeli sekwencyjnych zob. m.in.: P. P a w ł o w s k i: Burżuazyjne teorie cyklu koniunkturalnego ...op. cit., s. 107-118.

Występujące zgodnie z tezami nowej klasycznej makroekonomii, w warunkach pełnej lub niepełnej informacji, doskonale elastycznych cen i permanentnego stanu równowagi rynkowej wahania koniunkturalne są wywoływane jedynie przez pewne zdarzenia będące oczekiwanymi bądź nieoczekiwanymi konsekwencjami prowadzonej przez państwo polityki kredytowo-pieniężnej[20]. Proces kształtowania się i rozprzestrzeniania tych fluktuacji jest determinowany albo opóźnionymi zmianami popytu, które indukują mechanizm mnożnika - akceleratora, albo dostosowaniem kosztów do zmian poziomu zatrudnienia lub do zmian zapasów magazynowych. Prywatne podmioty gospodarcze, oczekując wprowadzenia w życie poszczególnych środków polityki gospodarczej, podejmują próby przystosowania się do spodziewanych konsekwencji. Wskutek tego w gospodarce występują czysto nominalne efekty związane przede wszystkim z mechanizmem cenowym. Ponieważ jednocześnie podmioty te nie są w stanie rozróżnić zmian absolutnych i względnych, a także zmian mających charakter długo- i krótkookresowy, prowadzi to do określonych efektów realnych, polegających na zmianach poziomu funkcjonującego kapitału oraz do związanych z nimi zmian poziomu zatrudnienia i dochodu narodowego. Wahania realnych wielkości gospodarczych mają charakter krótkookresowy. Występować one będą dopiero wówczas, gdy analizowane podmioty będą fałszywie interpretować efekty prowadzonej pieniężnej polityki gospodarczej, tzn. będą one błędnie reagować na pewne nieoczekiwane zdarzenia, związane przede wszystkim z mechanizmem cenowym. Tym samym cechy morfologiczne tak interpretowanych oscylacji będą zależały tylko i wyłącznie od charakteru zdarzeń losowych, których poszczególne podmioty gospodarcze nie są w stanie nie tylko dokładnie określić, lecz także nie mogą one przewidzieć okresu ich wystąpienia. Tak więc neoklasyczna teoria oscylacji koniunkturalnych koncentruje się przede wszystkim na określaniu genezy ewentualnych odchyleń od stanu równowagi, natomiast kwestia ich morfologii jest wtórna. Problemy te nie są właściwie analizowane, gdyż nie jest to możliwe na gruncie przyjętych przez ten kierunek założeń. Na bazie tych rozważań jest zatem bardzo trudno, a czasami jest to wręcz niemożliwe wnioskowanie o cechach budowy zewnętrznej fluktuacji koniunkturalnych.

---

[20] Szerokie omówienie modeli cykli koniunkturalnych należących do nowej klasycznej makroekonomii znajdują się w pracy: K. J a e g e r: Die Konjunkturtheorie der neuen klassischen Makrookonomik. W: Perspektiven der Konjunkturforschung. Red. G. Bombach, B. Gahlen, A.E. Ott. Tübingen 1984, s. 25-60.

2. Kryteria doboru i zawartość merytoryczna wskaźników koniunkturalnych w świetle hipotez teoretycznych

Istotnym problemem, który należy rozwiązać przystępując do empirycznych analiz morfologii współczesnych cykli koniunkturalnych jest dobór i zawartość informacyjna wskaźników przyjętych do tego typu prac.

Praktyczne badania wahań koniunkturalnych są prowadzone w oparciu o materiał empiryczny, tj. statystyczne szeregi absolutnych lub względnych wartości, oddające stan i kierunki zmian sytuacji gospodarczej w danej gospodarce, branży, gałęzi czy w przedsiębiorstwie. Ponieważ liczba danych pierwotnych, występujących w publikacjach statystycznych jest zdecydowanie większa aniżeli liczba zmiennych (objaśnianych i objaśniających) teoretycznych mechanizmów cyklicznych rodzi się potrzeba określenia jednoznacznych kryteriów doboru wskaźników, które w możliwie najpełniejszym stopniu oddawać będą i charakteryzować poszczególne fragmenty procesów koniunkturalnych. Wśród stosowanych współcześnie kryteriów dominują generalnie dwa względy: istotność teoretyczna i ekonomiczna danych oraz ich cechy formalno-statystyczne. Znaczenie tych przesłanek w ogólnej strukturze zmieniło się w czasie: o ile w okresie międzywojennym oraz w latach czterdziestych i pięćdziesiątych preferowano przede wszystkim właściwości formalne, którymi odznaczały się poszczególne szeregi czasowe, to w latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych akcentuje się ich istotność ekonomiczną. Pomimo tych przewartościowań w dalszym ciągu jedną z najistotniejszych kwestii pozostaje ocena formalnej przydatności szeregów czasowych do analiz koniunkturalnych. Niespokojny przebieg (w sensie zmienności) większości danych statystycznych powoduje bowiem powstanie podstawowego pytania praktycznego: kiedy obserwowaną zmianę w kształtowaniu danego wskaźnika można przyjąć jako zmianę koniunkturalną, a kiedy jest ona powodowana jedynie przez zdarzenia losowe. Generalna zasada stosowana w tym zakresie jest taka, że dany szereg jest tym bardziej przydatny w analizach praktycznych im większą rolę odgrywają w nim elementy systematyczne, tj. składniki trendu i cyklu w stosunku do wahań nieregularnych. Statystycy z NBER zbudowali rozmaite procedury służące do badania relacji między zmiennymi systematycznymi i losowymi. Jedną z nich jest metoda Month of Cyclical Dominance (MCD)[21].

---

[21] Na temat tej metody zob.: J.S h i s k i n: Electronic Computers and Business Indicators. W: Business Cycle Indicators, vol. 1. Contributions to the Analysis of Current Business Conditions. Princeton 1961, s. 535--546; Measuring Variability in Economic Time Series, Economic Trends, No 226/ 1972; Ch. C. R o b e r t s: Makrookonomische Koninukturindikatoren für die Bundesrepublik Deutchland CIRET-Studien, 1975 nr 22, s. 57-60.

Przyjęte do analiz empirycznych wskaźniki koniunkturalne, charakteryzujące poszczególne aspekty cykliczne powtarzających się fluktuacji można pogrupować według rozmaitych kryteriów[22].

Z punktu widzenia istotności empiryczno-teoretycznej najważniejszy jest ich podział według:

- charakteru zawartości informacyjnej,
- sposobu i podstawy empirycznej ich konstrukcji,
- relacji czasowej danego wskaźnika w stosunku do rzeczywistego kształtowania się koniunktury gospodarczej.

Przyjmując pierwsze z przedstawionych kryteriów można wyróżnić wskaźniki ilościowe i jakościowe[23]. Dysponując wskaźnikami, zawierającymi stosunkowo szczegółowe informacje ekonomiczne można je w dowolny sposób agregować, otrzymując w ten sposób wskaźniki syntetyczne (złożone). Na podstawie drugiego kryterium można wydzielić indeksy złożone ilościowe oraz indeksy złożone jakościowe. Trzecia podstawa grupowania ogółu wskaźników przyjmowanych do analiz ogólnogospodarczych wahań koniunkturalnych umożliwia ich podział na:

- wskaźniki wyprzedzające, które zapowiadają pewne zmiany w sytuacji gospodarczej,
- wskaźniki jednoczesne, które są zbieżne z przyjętym szeregiem odniesienia, charakteryzującym z założenia aktualny i rzeczywisty poziom aktywności gospodarczej,
- wskaźniki opóźnione, które oddają pewne opóźnienia w stosunku do szeregu odniesienia w przebiegu procesu cyklicznego.

Wskaźniki ilościowe powstające w drodze agregacji wymiernych, cząstkowych informacji ekonomicznych, pochodzących od poszczególnych podmiotów gospodarczych odgrywają, jak do tej pory, dominującą rolę w praktycznych badaniach koniunktury gospodarczej. Publikowane są przez krajowe lub międzynarodowe organizacje społeczno-gospodarcze w postaci wskaźników prostych lub złożonych. Wśród wskaźników ilościowych

---

[22] Szerzej na ten temat ton.: A. B y r t, Z. K o w a l c z y k, M. R e k o w s k i: Metody badania koniunktury gospodarczej. W: Koniunktura... op. cit., s. 385-400.

[23] W literaturze przedmiotu stosuje się także zamiast określeń wskaźniki "ilościowe" i "jakościowe" odpowiednio pojęcia wskaźniki "obiektywne" i "subiektywne". W. W. S t r i g e l: Qualitative Konjunkturindikatoren, IFO - Schnelldienst" 1979 nr 35-36, s. 15.

wykorzystywanych przede wszystkim w Europie Zachodniej do empirycznych analiz koniunkturalnych dominującą rolę odgrywają dwa makroekonomiczne indeksy: produkt narodowy brutto oraz produkcja przemysłowa.

Wskaźniki produktu narodowego brutto są budowane na jednolitym systemie definicji wielkości makroekonomicznych oraz na wspólnych zasadach ich empirycznej prezencji, tj. tworzone są na bazie koncepcji National Income Accounting. Pomimo, że prace teoretyczne, jak i empiryczne zmierzające do konstrukcji i metodologii liczenia dochodu narodowego oraz jego poszczególnych komponentów rozpoczęły się już w XVIII wieku, to jednakże zasady stosowane współcześnie w tym względzie są wynikiem impulsów wywodzących się z ekonomii stworzonej przez J.M. Keynesa[24]. Jedną z najważniejszych implikacji wynikających z nurtu keynesowskiego jest bowiem dyrektywa ujmowania gospodarki jako pewnego, spójnego organizmu, w którym ogół zjawisk i procesów jest wewnętrznie powiązany. Stąd też zgodnie z tym postulatem w empirycznych analizach procesów koniunkturalnych należy posługiwać się wielkościami globalnymi, agregatami, występującymi w skali całej gospodarki kapitalistycznej[25]. Punktem wyjścia i warunkiem zrozumienia działania każdego systemu gospodarczego jest zatem w ekonomii keynesowskiej kategoria dochodu narodowego oraz zmienne powstałe na skutek jej dekompozycji.

Pomimo, że produkcja przemysłowa nie jest centralną zmienną występującą w neokeynesowskich modelach teoretycznych, to jednak wskaźnik wolumenu produkcji przemysłowej jest drugim stosowanym w Europie Zachodniej makroekonomicznym miernikiem aktywności gospodarczej. Indeksy te, obejmując przemysł przetwórczy, górnictwo i energetykę odzwierciedlają częściowe zmiany w wytworzonej, globalnej podaży[26].
W pewnym stopniu oddają one także fluktuację w zakresie popytu efektywnego na środki produkcji i dobra konsumpcyjne w danej gospodarce, gdyż

---

[24] Ibidem, s. 237.

[25] Por. Z. K o w a l c z y k: Teoria J.M. Keynesa a rachunkowość społeczna. W: Studia z historii myśli społeczno-ekonomicznej. Międzyuczelniane Zeszyty Naukowe nr 7, Kraków 1963, s. 127-135; R. D o m a s z e w i c z: Finanse krajów kapitalistycznych. Warszawa PWE 1985, s. 16-17.

[26] Szerzej na temat zawartości informacyjnej wskaźników produkcji przemysłowej zob.: Index Number of Industrial Production. Studies in Methods. Statistical Office of the United Nations. New York 1950; N. H e r b e l: Indexziffern der industriellen Produktion als Indikatoren der Konjunkturellen Entwickluug. Meisenheim am Glan 1977.

zmiany produkcji przemysłowej są w bardzo wysokim stopniu indukowane wcześniejszymi zmianami w poziomie popytu efektywnego.

Wskaźniki jakościowe są konstruowane w oparciu o niewymierne informacje uzyskane w drodze bezpośredniego i parmanentnego badania aktywności gospodarczej, realizowanego za pomocą metody testu koniunkturalnego. Ogólną przesłanką teoretyczną przyjętą w procesie budowy i wykorzystania ankiety koniunkturalnej jest wywodząca się jeszcze m.in. z prac W.St. Jevonsa, A.C. Pigou, J.M. Keynesa, W.A. Johra, czy z dorobku tzw. szkoły szwedzkiej teza, że ogół procesów gospodarczych, w tym także mechanizm cyklu koniunkturalnego są determinowane nie tylko przez czynniki obiektywne ale także są uwarunkowane pewnymi psychologicznymi zachowaniami poszczególnych podmiotów gospodarczych[27]. Tak więc zgodnie z tą tezą, aby móc w pełni zidentyfikować współczesne procesy koniunkturalne należy badać nie tylko wskaźniki ilościowe, ale równie ważna, a być może w tym przypadku ważniejsza jest znajomość subiektywnych ocen, oczekiwań i zachowań pojedynczych producentów i konsumentów[28].

Szczegółowe hipotezy teoretyczne leżące u podstaw budowy i wykorzystania wskaźników jakościowych w badaniu fluktuacji koniunkturalnych przyjmują, że działania i zachowania producentów i konsumentów w danym okresie zależą w wysokim stopniu od sformułowanych przez nich w momentach poprzednich określonych ocen[29]. Odczucia te są formułowane najpierw w postaci planów działalności gospodarczej, a następnie występują w działaniach badanych podmiotów. W statystykach ilościowych zmiany tych ocen i osądów można zaobserwować tylko pośrednio, po upływie określonego czasu. Jeżeli istnieje możliwość natychmiastowego zaobserwowania, zbadania i zagregowania subiektywnych opinii podmiotów gospodarczych, tym samym rodzi się możliwość uzyskania wskaźników, które będą wyprzedzać lub zapowiadać późniejsze działania producentów i konsumentów. Nie jest

---

[27] W. St. J e v o n s: Politische Okonomie. W: Ausgewählte Lesestücke zum Studium der politischen Okonomie, vol. 7/1913, s. 196 i dalsze; A. C. P i g o u: Industrial Fluctuations, London 1927, s. 79 i dalsze; J. M. K e y n e s: Ogólna teoria zatrudnienia, procentu i pieniądza, Warszawa PWN 1956, s. 140-146; W. A. J o h r: Die Konjunkturschwankungen Tübingen 1952, s. 588-618; J. N o w i c k i: Szkoła szwedzka w ekonomii politycznej. Warszawa PWN 1984, s. 118-139.

[28] Por. W. H. S t r i g e l: Konjunkturindikatoren aus qualitatven Daten. W: Konjunkturindikatoren Gottingen 1975, s. 52-53.

[29] Por. W. H. S t r i g e l: The Business Climate as a Leading Indicator. Memorandum for the 17-th CIRET Conference. Vienna 1985, s. 7.

to możliwe jedynie wówczas, gdy działania następujące po procesie formułowania opinii wystąpią w tym samym momencie (miesiącu lub kwartale) co proces kształtowania ocen, bądź też gdy w procesie gospodarowania pojawią się zjawiska przypadkowe, które zakłócą wcześniej ustalony i zapowiedziany przebieg działalności np. strajki, anomalie pogodowe itp.[30].

Powstanie idei budowy wskaźników określanych jako ogólne, złożone lub syntetyczne, było wynikiem dążenia w miarę możności do adekwatnego opisu całej złożoności procesu koniunkturalnego. U podstaw ich konstrukcji leżały pewne przesłanki teoretyczne, formalne i praktyczne[31].

Istniejące modele teoretyczne, wyjaśniające współczesne mechanizmy cykliczne są stosunkowo skomplikowane - w ich skład wchodzi stosunkowo duża liczba zmiennych objaśniających i objaśnianych. Złożoność przyczyn fluktuacji, jak i samych zależności hipotetycznych, tworzących mechanizm cyklu, występująca w modelach neokeynesowskich, jak i neoklasycznych nie może być w adekwatny sposób zmierzona w systuacji, gdy do ich analizy będą stosowane jedynie wskaźniki proste. Ta własność istniejących teorii spowodowała wystąpienie konieczności zbudowania adekwatnych wskaźników-agregatów, które obejmowałyby dane empiryczne charakteryzujące zmienne będące pojedynczymi składnikami procesów koniunkturalnych. Powstanie wskaźników złożonych jest zatem wynikiem starań o wypracowanie jednego indeksu, który byłby w najwyższym stopniu adekwatny do istniejących w rozważaniach teoretycznych kategorii ekonomicznych.

Obfitość materiału empirycznego, duże zróżnicowanie czasowe, przestrzenne i merytoryczne poszczególnych szeregów czasowych, stosunkowo mała ich reprezentatywność, wiarygodność i aktualność spowodowała także powstanie tendencji do tego aby cykl koniunkturalny wyrazić za pomocą jednej zagregowanej wielkości, otrzymanej przez połączenie istniejących wskaźników szczegółowych.

Realizowana przez państwo kapitalistyczne polityka gospodarcza wymagała również stosunkowo prostych i jednoznacznych wskazówek kiedy i w jaki sposób reagować oraz jakie stosować narzędzia w celu oddziaływania na zmieniające się warunki popytowo-podażowe. Informacji tych nie

---

[30] Powyższe stwierdzenia przyjmujące, że zachowania poszczególnych podmiotów są zmienne w czasie obalają akceptowane w procesie budowy modeli ekonometrycznych założenia, że poszczególni producenci i konsumenci reagują, zarówno w badanym okresie, jak i w przyszłości na pewne określone zmiany ilościowe identycznie jak w przeszłości.

[31] Por. W. N e u b a u e r: Zur Aggregation von Konjunkturindikatoren. Allgemeines Statistisches Archiv, vol. 59/1975, s. 177.

mogły udzielać fragmentaryczne dane empiryczne, charakteryzujące jedynie pewne wycinki zjawisk koniunkturalnych.

Budowany w teorii koniunktury gospodarczej mechanizm współczesnego cyklu koniunkturalnego jest rozumiany jako ciąg zdarzeń w czasie, które tworzą pewną całość o określonej dynamice wewnętrznej. Pomiędzy poszczególnymi jego elementami występują nie tylko określone związki przyczynowo-skutkowe, lecz także pewne wyprzedzenia i opóźnienia czasowe. Podstawowym narzędziem badawczym, za pomocą którego są prowadzone tego typu rozważania, jak już wspomniano wcześniej, jest model sekwencyjny. Ogólne przesłanki metodologiczne, na bazie których budowano modele tego typu były podstawą konstrukcji nie tylko hipotez terytorialnych ale jednocześnie zostały wykorzystane do podziału ogółu zmiennych empirycznych na takie, które wyprzedzają określone zdarzenia konstruujące cykl; które współwystępują, a jednocześnie najpełniej oddają rzeczywiste właściwości procesów cyklicznych, a także na takie, które są opóźnione w czasie w stosunku do zasadniczych zależności, składających się na mechanizm cyklu koniunkturalnego.

3. Metody wyodrębniania współczesnych wahań koniunkturalnych a modele teoretyczne

W istniejących współcześnie opracowaniach z zakresu wyodrębniania i badań wahań koniunkturalnych występuje cała gama procedur stosowanych w tym względzie. Szczególne znaczenie posiadają tutaj jednakże statystyczno-ekonometryczne metody rozkładu szeregu czasowego oraz procedury szacunku stopnia wykorzystania zdolności wytwórczych istniejącego aparatu produkcyjnego.

Ilościowe metody rozkładu szeregu czasowego na elementy składowe wywodzą się z prac zapoczątkowanych w Uniwersytecie Harvarda w Cambridge[32]. Ewolucja powstałych wówczas narzędzi oraz metod postępowania jaka miała miejsce w tym zakresie spowodowana została kilkoma czynnikami z których, jak się wydaje, trzy są najważniejsze. Pierwszym z nich jest rozwój ogólnej teorii statystyki i wyodrębnienie się jako nauki ekonometrii wraz z całym materialnym zapleczem technicznym (maszyny cyfrowe). Szybkie przemiany w procesach gospodarowania, a w szczególności deformacja współczesnych wahań koniunkturalnych i powstanie w związku z tym empirycznej koncepcji cykli wzrostu były kolejnym

---

[32] Twórcą pierwszych statystycznych metod wyodrębniania wahań koniunkturalnych był W.M. Persons. Na ten temat zob.: W.M. P e r s o n s: Indices of Business Conditions. **"The Review of Economic Statistics"** vol. I, 1919 nr 1.

czynnikiem przyspieszającym rozwój narzędzi i procedur ilościowych, stosowanych w tego typu analizach. Wreszcie elementem sprzyjającym powstawaniu coraz bardziej adekwatnych instrumentów analiz wahań cyklicznych było rosnące zapotrzebowanie organów gospodarczych państw kapitalistycznych na szybką i wiarygodną informację o wynikach prac diagnostycznych i prognostycznych. Tym samym wpływ ogólnej teorii koniunktury na rozwój statystyczno-ekonometrycznych narzędzi rozkładu szeregów czasowych był minimalny, gdyż np. keynesowskie hipotezy teoretyczne akcentowały przede wszystkim zmiany długookresowe, będące konsekwencją dokonujących się procesów wzrostu gospodarczego oraz związanych z nimi fluktuacji koniunkturalnych, a pomijały zupełnie problemy innych rodzajów wahań gospodarczych. Z kolei w modelach neoklasycznych podkreśla się znaczenie elementów przypadkowych, zakłócających stan równowagi, który z założenia był immanentną cechą systemu kapitalistycznego.

W analizach stopnia wykorzystania działającego w gospodarce aparatu produkcyjnego głównym problemem jest procedura szacunku potencjalnej produkcji, która mogłaby zostać wytworzona w gospodarce w sytuacji pełnego wykorzystania wszystkich zmiennych i stałych czynników produkcji. Ze względu na charakter i zawartość informacyjną wskaźników będących podstawą szacunku potencjalnej wielkości produkcji istniejące w tym względzie procedury można pogrupować następująco:

- metody oparte na parametrach funkcji trendu, które są oszacowane na empirycznych miernikach ilościowych, charakteryzujących wielkość wytworzonej produkcji[33];
- metody oparte na parametrach funkcji, które są szacowane na miernikach charakteryzujących wielkość funkcjonującego w gospodarce kapitału zmiennego i stałego[34].

---

[33] Najbardziej znaną metodą należącą do tej grupy jest metoda trendu po wierzchołkach. Na temat tej procedury zob.: L. R. K l e i n, R. S u m m e r s: The Whorton Index of Capacity Utilization. Whorton School of Finance and Commerce. Philadelphia 1966; J. T a y l o r, S. Mc. K e n d r i c k: How Should we Measure the Pressure of Demand. **"Lloyds Bank Review"** 1975 nr 115, s. 13-27.

[34] Metody należące do tej grupy omawiane są m.in. w następujących pracach: D. C r e a m e r: Capital and Output Trends in Manufacturing Industries 1880-1948. Occasional Paper nr 41. New York NBER 1954; E. K u h: Measurement of Potential Output. **"The American Economic Review"** vol. 56/1966, s. 759; L. R. K l e i n, R. S. P r e s t o n: Some New Results in the Measurement of Capacity Utilization, **"The American Economic Review"** vol. 57/1967, s. 35-42.

Ważność tych procedur wyodrębniania fluktuacji cyklicznych wynika stąd, że w najwyższym stopniu odpowiadają one teoretycznym, keynesowskim hipotezom teoretycznym o współczesnych, ogólnogospodarczych wahaniach koniunkturalnych, interpretowanych jako fluktuacje w stopniu wykorzystania zdolności wytwórczych aparatu produkcyjnego. Stąd też ten kierunek w teorii koniunktury stworzył metodologiczną podbudowę do zbudowania ilościowych procedur służących do szacunku trendu oddającego potencjalną wielkość produkcji, tj. dzięki ekonomii keynesowskiej możliwe było powstanie egzogenicznych metod szacunku trendu. Z kolei neoklasyczne założenia o wysokim stopniu substytucyjności między czynnikami produkcji, o doskonałej konkurencji między nimi w procesie gospodarowania były podstawą konstrukcji funkcji produkcji, która stosowana jest również do badania stopnia wykorzystania istniejących zdolności wytwórczych[35]. Założenia neoklasyczne były, jak wynika z rozważań wcześniejszych, także podstawą budowy wskaźników jakościowych, za pomocą których są analizowane zmiany w wykorzystaniu aparatu produkcyjnego. W obu tych przypadkach występuje zatem sytuacja, w której neoklasyczna teoria i wynikające z niej konsekwencje metodologiczno-poznawcze są wykorzystywane do budowy procedur, za pomocą których są analizowane zależności sformułowane na gruncie ekonomii stworzonej przez J.M. Keynesa. Tym samym można stwierdzić, że metody wyodrębniania współczesnych fluktuacji koniunkturalnych, polegających na wahaniach w stopniu wykorzystania istniejących zdolności wytwórczych są pewnym konglomeratem, w których występują zarówno pierwiastki teoretyczne właściwe dla ekonomii stworzonej przez J.M. Keynesa, jak i elementy i założenia typowe dla kierunku neoklasycznego.

Uwagi końcowe

Przeprowadzona w opracowaniu analiza wpływu dominujących we współczesnej koniunkturze gospodarczej hipotez teoretycznych na poszczególne elementy składowe retrospektywnych analiz empirycznych fluktuacji cyklicznych wykazała, że modele te wyznaczają jedynie ogólne zasady i kierunki rozwoju badań tego typu. Stopień determinacji stosowanych metod statystycznych jest stosunkowo niski. Negatywna ocena powyższych zależności wynika z faktu, że na podstawie rozważań modelowych bardzo trudno jest określić sam przedmiot badań empirycznych. Istniejące w zachodniej

---

[35] Koncepcja funkcji produkcji omawiana jest m.in. w następujących pracach: P.H. Douglas, Comments on the Cobb-Douglas Production Function. W: The Theory and Empirical Analysis of Production, vol. 31. New York-London 1967; J. Zagórski, Neoklasyczna funkcja produkcji w teorii i praktyce, Ekonomista nr 4/1967, s. 775-814, Zb. Czerwiński, Matematyka na usługach ekonomii, PWN Warszawa 1972, s. 351-359.

literaturze przedmiotu definicje współczesnego cyklu koniunkturalnego nie zawierają elementów dotyczących jego genezy lub mechanizmu. Są to raczej pewne uogólnienia indukcyjne formułowane przede wszystkim na skutek prowadzonych prac empirycznych. Istotną rolę w konstrukcji tych określeń odgrywają także właściwości formalno-statystyczne stosowanego materiału empirycznego. Natomiast teoretyczna identyfikacja przyjętych definicji jest bardzo trudna. Stosunkowo najwyraźniejsze konsekwencje wynikające z nurtu neokeynesowskiego widoczne są w koncepcji wahań występujących w stopniu wykorzystania zdolności wytwórczych istniejącego aparatu produkcyjnego.

Analiza neokeynesowskich i neoklasycznych hipotez teoretycznych wykazała także jak trudnym zadaniem jest wnioskowanie na ich podstawie o budowie i cechach morfologicznych fluktuacji koniunkturalnych. Najsilniejsze uwarunkowania morfologii współczesnego cyklu koniunkturalnego dotyczą struktury czasowej i przedmiotowej wahań. Niestety prawdziwość tych relacji można jedynie zweryfikować w drodze wnioskowania dedukcyjnego. Szansa empirycznego ich zbadania jest poważnie ograniczona, głównie przez względy formalno-statystyczne.

Badając konsekwencje teoretyczne dla definicji oraz budowy i cech morfologicznych cykli koniunkturalnych, można jednoznacznie stwierdzić, że zdecydowanie większe znaczenie w tym względzie odgrywają hipotezy wywodzące się z nurtu neokeynesowskiego. Posługując się zależnościami sformułowanymi na gruncie nowej klasycznej makroekonomii, jest czasami wręcz niemożliwe wnioskowanie o właściwościach budowy zewnętrznej oscylacji koniunkturalnych.

Istotnymi elementami statystycznych analiz **ex post** współczesnych cykli koniunkturalnych są kwestie wyboru wskaźników empirycznych oraz metod służących do wyodrębniania wahań koniunkturalnych. Wśród stosowanych kryteriów dominują dwa: istotność teoretyczno-ekonomiczna danych oraz względy formalno-statystyczne. Pomimo, że znaczenie tych przesłanek ulega stopniowym przeobrażeniom, to jednak w dalszym ciągu przeważają względy wynikające z właściwości statystycznych szeregów czasowych. Jeżeli nawet są akceptowane w tych pracach pewne kwestie merytoryczne, to bardzo często nie określa się dokładnie, o jakie hipotezy tutaj chodzi. Jest to szczególnie ważne obecnie, gdy liczba różnorodnych modeli i wynikających z nich konsekwencji jest bardzo duża.

Przyjmowane do analiz ogólnogospodarczych wahań koniunkturalnych, wskaźniki ilościowe lub jakościowe są w pewnym stopniu odzwierciedleniem istniejących koncepcji teoretycznych. Dane ilościowe dotyczące procesu tworzenia, podziału i zużycia produktu narodowego brutto są konstruowane przede wszystkim w oparciu o zasady metodologiczne wynikające z ekonomii stworzonej przez J.M. Keynesa. Bazą teoretyczną, na której jest zbudowana idea wskaźników jakościowych jest ekonomia subiektywistyczna, chociaż i tutaj pewien wkład miał J.M. Keynes. Powstanie i rozwój indeksów złożonych jest także wynikiem uświadomienia sobie, w oparciu o istniejące rozważania modelowe, całej złożoności procesów

koniunkturalnych. Istnienie wskaźników wyprzedzających, opóźnionych i jednoczesnych jest z jednej strony konsekwencją negatywnych doświadczeń wynikających z barometru Instytutu Harvarda. Z drugiej strony jest to rezultat przyjęcia przez współczesną teorię cyklu koniunkturalnego modelu sekwencyjnego jako podstawy metodologicznej, na której są formułowane określone, hipotetyczne zależności przyczynowo-skutkowe.

Stopień determinacji metod statystycznych służących do wyodrębniania i analiz współczesnych cykli koniunkturalnych przez hipotezy teoretyczne jest różny w zależności od tego jaka grupa technik podlega badaniu. W przypadku metod rozkładu szeregu czasowego dominującym czynnikiem powodującym ich rozwój był postęp w ogólnej teorii statystyki i ekonometrii, a także konkretne właściwości i warunki przebiegu procesu gospodarowania. Wpływ teorii koniunktury na przeobrażenia w ramach tych procedur był, jak się wydaje, minimalny. Zdecydowanie silniejsze konsekwencje teoretyczne można zaobserwować analizując metody wyodrębniania wahań koniunkturalnych, rozumianych jako oscylacje w stopniu wykorzystania zdolności wytwórczych istniejącego aparatu produkcyjnego.
Powstanie idei budowy tych procedur jest związane przede wszystkim z rozważaniami J.M. Keynesa i jego kontynuatorów. Ich rozwój wynika jednakże z dorobku ekonomii neoklasycznej, której wytworem była m.in. funkcja produkcji. Również metoda testu koniunkturalnego, bazująca na tezach ekonomii neoklasycznej jest wykorzystywana do badań cykli występujących w stopniu wykorzystania zdolności wytwórczych. W tym przypadku występuje sytuacja, w której istniejące instrumentarium narzędziwe stworzone po części na gruncie ekonomii neoklasycznej jest wykorzystywane do badania cykli, których geneza jest wyjaśniana poprzez tezy ekonomii keynesowskiej.

W związku z powyższym może powstać pytanie: czy dotychczas istniejące hipotezy teoretyczne mogą przyczynić się w przyszłości do doskonalenia obecnie stosowanych prac statystycznych. Na tak sformułowaną kwestię odpowiedź nie może być niestety pozytywna. Wynika to stąd, że dalszy rozwój analiz empirycznych fluktuacji koniunkturalnych możliwy będzie m.in. tylko wówczas, gdy nastąpi konkretyzacja hipotez teoretycznych. Niestety stopniowe przybliżanie rozważań modelowych do rzeczywistości gospodarczej napotyka na nieprzekraczalną barierę formalną, wynikającą z niemożności rozwiązania na gruncie dotychczasowego rozwoju matematyki, coraz to bardziej skomplikowanych równań różniczkowych i różnicowych. Wydaje się zatem, że o tym, w jakim kierunku będą się rozwijały prace statystyczne prowadzone w koniunkturze gospodarczej, będzie decydował przede wszystkim rozwój statystyki i ekonometrii. Ważnymi czynnikami będą tutaj także: przebieg procesów wzrostu gospodarczego i wahań cyklicznych w poszczególnych krajach kapitalistycznych oraz potrzeby polityki gospodarczej realizowanej przez poszczególne rządy czy organizacje międzynarodowe.

Ryszard Barczyk

THEORETICAL CONDITIONS OF RETROSPECTIVE ANALYSES OF MODERN CYCLICAL FLUCTUATIONS

Summary

A general aim of the paper is to determine and investigate congnitive-methodological consequences which result from neo-Keynesian and neo-classic theories pervading business conditions and explaning modern cyclical fluctuations as far as their conception, morphological features, statistical indicators, and methods of retrospective analyses are concerned.

Theoretical hypotheses which emerged in business conditions after World War II determine only general principles and trends of development in empirical studies. The determination of quantitative analyses is relatively poor. A negative evaluation of the above-mentioned dependencies results from the fact that the subject of empirical studies, i.e. modern cyclical fluctuations is very difficult to determine on the basis of model investigations. Theoretically poorly justified are also the criteria of selection, merits of business cycle indicators, and quantitative procedures for distinguishing cyclical fluctuations.

Studying the consequences for retrospective empirical analyses of modern cyclical fluctuations, one can explicitly state that models originating from the neo-Keynesian tredn play a decidedly more significant role in this respect than hypotheses formulated on the grounds of the new classic macroeconomics.